

Adnan Menderes'in ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Ortadoğu Politikası (1)

İçeriği Yazan: [Anafarta Kumandanı](#) [1] Zaman: Per, 22/09/2011 - 11:46

Yazar: Emrah KAYA

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'da izlediği politika incelendiğinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Ortadoğu'yu ihmal ettiği görülmektedir. 1949 yılında Türkiye, Avrupa Konseyi'ne üye olduktan sonra dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olduğunu dile getirmiştir.

14 Mayıs 1950 tarihinde Türkiye'de yapılan seçimler sonucunda Adnan Menderes başbakan olmuştur. Türk siyasetinde yaşanan bu değişmeden sonra Demokrat Parti'nin (DP) Ortadoğu'daki politikalarını etkileyen Ahmet Emin Yalman, Türkiye'nin Ortadoğu'ya önem vermesi gerektiğini belirterek bu bölgede yaşanacak olan gelişmelerin Türkiye'yi olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Yalman, DP'nin başa gelmesiyle Türk dış politikasının yeni bir döneme girdiğini belirtiyordu. DP'nin Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Ortadoğu'da istikrar için Batı ülkeleri ile işbirliğinin gerekli olduğuna inanmakta ve bu yönde politikalar üretmeye çalışmaktaydı. CHP, DP'ye nazaran Ortadoğu'yu ihmal etmiş olsa da Batılı güçlerin bu ülkeleri işgal etmesine ve ülkelerin iki kutuplu dünyada dış politikalarını yönlendirmeye karşıydı. Çünkü CHP, Amerika ve Avrupa ve Sovyet Birliği'nin (SB) çıkarları doğrultusunda bölgede bulunmasına karşıydı.

DP ile Türkiye Ortadoğu politikasında pasif siyaset yerine lider ülke olma düşüncesi belirgin olmaya başladı. 1951 yılında Amerika, Fransa, İngiltere ve Türkiye tarafından Ortadoğu Savunma Organizasyonu'nun kurulmasına dair bir öneri dile getirildi. Mısır, organizasyonun içinde batılı devletlerin bulunmasından ve İngiltere arasındaki Süveyş Kanalı sorunundan ötürü öneriyi resmen reddetti. 1953 yılında Amerikalı bir diplomatın Ortadoğu ülkelerine yaptığı ziyaret sonucu Ortadoğu Savunma Organizasyonu rafa kaldırıldı. Bunun yerine dönemin Amerika Dışişleri Bakanı John F. Dulles, Kuzey Kuşak İttifakı fikrini ortaya attı. Türkiye, bölgede düzenli bir orduya ve batı desteğiyle gelişen bir ekonomiye sahip olması nedeniyle batılıların nazarında yeni ittifak düşüncesinin Ortadoğu'daki temsilcisi olacaktı. Ancak bu ittifakın kurulup gelişebilmesi için Türkiye'nin hem Arap Milliyetçiliği'ni ile hem de Mısır'ı bertaraf etmesi gerekiyordu.

1954 yılında Türkiye ile Pakistan arasında anlaşmalar imzalandı. Kuzey İttifak'ın temelini oluşturan bu anlaşmadan sonra Amerika ile Pakistan askeri anlaşmalar imzalamıştır. Daha sonra Pakistan Amerika'dan askeri ve ekonomik destek almaya

başlamıştır. Pakistan- Türkiye- Amerika arasında imzalanan bu anlaşmalara Afganistan ve Hindistan tepki göstermiştir. İran anlaşmalar karşısında tarafsız kalırken, Irak bu gelişmeye sıcak yaklaşmıştır. Bu tavrından dolayı Irak, Amerika'dan askeri destek almaya başlamıştır.

1955 yılında batıdan aldığı destekler ile halkını yöneten Adnan Menderes, Irak, Suriye ve Lübnan'ı kapsayan bir Ortadoğu Savunma İttifakı kurma kararı aldı. Bu amaç doğrultusunda ülkelere resmi ziyaret düzenleyen Menderes, ilk olarak Bağdat'a gitti. Türkiye gibi batıdan destek alan Irak, Menderes'i sıcak bir ortamda karşıladı ve ittifak hakkında olumlu görüş bildirdi. Daha sonra Suriye'yi ziyaret eden Menderes, solcu milletvekillerinin ve halkın protestosu ile karşılaştı. Menderes, bu tepkiler üzerine ertesi gün Suriye'yi terk etti ve Lübnan'a geçti. Lübnan, Türkiye'nin İsrail ile bu tarzda anlaşmalara girmeyeceğine dair garanti aldıktan sonra pakta katılmak için Arap Birliği'nin onayına önem verdiğini belirtti. Toplanan Arap Birliği, konu ile ilgili bir bildiri yayınlamadı. Çünkü toplantıda Mısır, Irak ve Türkiye'yi ağır bir biçimde eleştiriyordu. Nasır, bu iki ülkeye karşı sert tutumunu Adnan Menderes'in görüşme talebini reddederek bir kere daha göstermiş oldu. Bu gelişmelerden sonra 24 Şubat 1955 Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paketi kuruldu. Pakistan ile Ürdün, pakta olumlu yaklaşırken 4 Nisan 1955 yılında İngiltere pakta üye oldu. Dönemin İngiltere Başbakanı Anthony Eden, pakt ile sağlanacak istikrarın İsrail'in çıkarına olduğunu düşünmekteydi. Pakta İngiltere'nin üye olmasından sonra, SSCB, yaptığı açıklamalarla askeri anlaşmaları ve pakta eleştiriyordu. SSCB, bu süreçte Mısır'ı destekleme kararı aldı. Ortadoğu'daki SSCB-ABD çatışmasında Türkiye ile Mısır'ın araç olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu durumun yanı sıra Mısır, dış politikasında Türkiye'ye oranla daha bağımsız hareket etmekteydi. Bu nedenle Soğuk Savaş döneminde Türkiye'den daha az zarar görmüş, bağlantısızlar ile Arapların lideri olmayı başarmıştır.

1 Temmuz'da Pakistan, 3 Kasım 1955'de ise İran pakta dâhil oldu. Böylece Amerika'nın Ortadoğu'daki yayılmacı hedefleri için gerekli şartlar olgunlaşıyordu. Amerika'nın bölgeye enjekte olması için gerekli politikaları izleyen Adnan Menderes ile Celal Bayar, Amerika'nın pakta üye olması için baskı uyguluyordu. Amerika, ulusal ve uluslararası alandaki çıkarlarından dolayı bu teklifleri kabul etmiyor ancak pakta destek verdiğini açıklıyordu. Celal Bayar, 8 Kasım 1955 tarihinde Adana'da yaptığı bir konuşmada Amerika'nın pakta katılmasının söz konusu olduğunu belirtiyordu. Amerika'nın pakta katılmaması üzerine Celal Bayar pakta güçlendirmek ve Ortadoğu'da daha etki bir hale getirmek için 28 Kasım'da Ürdün ve Lübnan'ı ziyaret etti.

14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta askeri bir darbe gerçekleşti. Darbe sırasında Irak Kralı Faysal ile Başbakan Nuri Es Said öldürülmüştür. Bu kanlı darbeye tepki gösteren Türkiye, Faysal ve Esad'ı kurtarmak için Irak'a askeri harekât düzenlemeyi bile düşünmüştür. Ancak Amerika'nın Irak'taki askeri yönetimi tanımasından sonra Türkiye sert tutumundan vazgeçmiş, izlediği politikanın tam tersine darbeden 17 gün sonra yani 31 Temmuz 1958'de yeni askeri yönetimi tanımıştır. Bu gelişmenin yanı sıra Amerika ile İngiltere, Lübnan ve Ürdün'e askeri harekâtlarda bulunmuştur. DP bu konu ile ilgili yaptığı açıklamada harekâtları desteklediğini belirtmiş ve İncirlik Askeri Üssü'nün Amerikalılar tarafından kullanılmasına izin vermiştir. Bunlarla yetinmeyen DP, Sovyetlerin bölgeye yapacağı bir müdahale karşısında Türkiye'nin de bölgeye asker göndereceğini açıklamıştır. Bunun üzerine SSCB, Türkiye'ye iki

kere nota vermiştir ve gergin olan Türkiye-Sovyet ilişkileri kopma noktasına gelmiştir.

Yeni Irak yönetimi 31 Temmuz 1958 tarihinde paktan ayrılma kararı almıştır. Ağustos ayında Bağdat Paktı, Merkezi İşbirliği Teşkilatı'na (CENTO) dönüştürüldü ve teşkilatın merkezi Ankara oldu. Amerika bu teşkilata da üye olmamış ancak desteklediğini bildirmiştir. Irak'tan sonra Pakistan, Burma ve Sudan'da askeri darbeler gerçekleşmiştir. Bağdat paktnın başarısız olması ve DP'nin izlemiş olduğu Ortadoğu politikası nedeniyle muhalefet ve bilim insanları iktidarı eleştiriyordu. Pakt, temel olarak bölgeye istikrar getirmek ve güvenliği sağlamak amaçlı kurulmuş olsa da bölgeyi daha karışık bir hale getirmesi ve dağılmadan sonra oluşan boşluğu Sovyetlerin doldurmaya çalışması gibi eleştirilere maruz kalmıştır.

Adnan Menderes'in bu dönemde batı yanlısı bir politika izlemesinin ve Ortadoğu'da lider ülke olmaya çalışmasının temel nedenleri olarak:

- Sovyetlerin Ortadoğu'yu etkisi altına almasını engellemek,
- Komünizmin yayılmasını engellemek,
- Gelişen Türkiye ekonomisine dış destek sağlamak,
- Bölgede batının da desteğini alarak istikrar ve güvenliği sağlamak,
- Ortadoğu'da önemli bir konuma ve olaylar karşısında bölgede söz hakkına sahip olmak gibi amaçları olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak konuyla ilgili derinlemesine araştırma yapılır ve olaylar analiz edilirse karşımıza şu sonuçlarda çıkmaktadır:

- Sovyet emperyalizmine karşı ABD ve Avrupa emperyalizmini desteklemek,
- Sovyetlerin Süveyş Kanalı, Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı üzerinde nüfuz kurmasını engellemek,
- Avrupa'nın güvenliğini sağlamak ve bu süreçte Sovyetleri dengelemeye çalışmak,
- Akdeniz üzerindeki olası Sovyet tehdidine karşı önlem almak,
- Amerika ile Avrupa'nın Ortadoğu'yu nüfuz etmesini kolaylaştırmak,
- Serbest piyasa ekonomisinin bölgeye girmesiyle yeni demokratik sömürgeler ve açık pazarlar yaratmak olduğu söylenebilir.

Böyle bir Ortadoğu politikası ancak batının emperyalist duygularını kendi benliğinde de hissedenden aktörler tarafından üretilebilirdi. Bu düşüncedeki insanların duygularını Necip Fazıl Kısakürek şöyle dile getiriyor:

"Amerikan politikasını korumakla mükellefiz... Amerikan siyasetini tutmak biricik yol... Amerika'dan nazlı bir sevgili muamelesi görmek biricik dikkatimiz olmalı. Yoksa bir Amerikan bahriyelisinin iki yana açık bacakları arasında mütalaa ettiği kadından ileri geçemeyiz. Dış siyasetimizde Amerikan siyaseti ve iç bünyemizde Amerikan'izm politikasını kendimize tecezzi etmez (birbirinden ayrılmaz) bir siyaset vahidine (tekliğine) göre ayarlamakta büyük ve her işe hâkim bir mana gizlidir."(1)

* Bu makalenin hazırlanmasında Hüseyin BAĞCI, Demokrat Partinin Ortadoğu Politikası, Türk Dış Politikasının Analizi, Der: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004 s. 173- 185 isimli kitap temel kaynak olarak kullanılmıştır.

1) Yücel TANAY, Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Ortadoğu Fikriyle Amerikanın BOP Projesinin Ortak Noktaları, <http://www.mevzuwatan.com/yazar/3319-necip-fazil-kisakurek39in-buyuk-dog...> [2] (15.09.2011)

iletisim@PolitikaDergisi.com

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [3]
- [Tarih](#) [4]

Kaynak URL (14/05/2024 - 13:14 tarihinde yazdırıldı):

<http://politikadergisi.com/okur-makale/adnan-menderes%E2%80%99ve-recep-tayyip-erdogan%E2%80%99ortadoğu-politikasi-1>

Bağlantılar:

- [1] <http://politikadergisi.com/pd-uye/anafarta-kumandani>
[2] <http://www.mevzuwatan.com/yazar/3319-necip-fazil-kisakurek39in-buyuk-dogu-fikriyle-amer.html>
[3] <http://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>
[4] <http://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/tarih>